

Johannes Johnson og vår tid –

Momenter til dagens misjonsdebatt

AV TOR BERGER JØRGENSEN

Johannes Johnson var ingen teoretiker. Hans tanker kan ikke uten videre føres over til andre tider og situasjoner. Men vi møter et engasjement og et perspektiv som fortsatt virker utfordrende. I noen få punkter vil vi trekke fram endel synspunkter som arbeidet med misjonæren Johnson har aktualisert for artikkelforfatteren.

a. *Misjon og politikk*

Johnsons politiske forståelse er så uten tvil preget av hans tid og kan på mange måter virke foreldet på oss. Men det tidløse og avgjørende hos Johnson er den sterke sosialeiske bevissthet og ønsket om, på kristendommens vegne, å kunne bidra til det gassiske folks utvikling. Denne bevisstheten og dette ønsket førte som vi har sett, til en skarp kritikk, ikke bare av hedenskapet, men også den franske kolonipolitikk for ikke å snakke om den private kapitals kolonialisering.

Finner vi et tilsvarende perspektiv og en tilsvarende visjon i dagens misjonsarbeid? I følge *Pål Repstads* undersøkelse om det syn på u-landa som formidles gjennom misjonsblader, er dette mangelvare.¹ En politisk-strukturell tilnæringsmåte til u-landsproblemene er lite inne i bildet.

Årsakene til denne innsnevring kan være mange. Repstad har utvilsomt atskillig rett når han i en spissformulering sier: «Kirken har valgt den letteste utveien, å erklære det den har tapt (innflytelse over samfunnsutviklingen) som verdiløst, og erklært det den har tilbake (innflytelse over intimsfæren) som grunnleggende

1 *Pål Repstad*: Misjonen ser på u-landa. En innholdsanalyse av norske misjonsblader. Oslo 1973. (Hovedinnhold og konklusjoner av denne hovedoppgaven i statsvitenskap er gjengitt i *Norsk Tidsskrift for Misjon* 1974 nr. 1 og 2, s. 1–16 og s. 91–112.)

Repstad har her utført et grunnleggende arbeid når det gjelder analyse av misjonsinformasjonen.

for samfunnsutviklingen.» – Om Johnson i tiden rundt århundreskiftet kunne se en klar sammenheng mellom den «krisis» og den nød gasserne opplevde på den ene side og fransk kolonipolitikk og den «hjerteløse mammon» på den andre siden, burde det ikke være vanskeligere for oss i dag å se sammenhengen mellom de fattige lands situasjon og vår rikdom. Årsakssammenhengen mellom u-landenes økonomiske problemer og vår del av verdens handels- og finanspolitikk er akseptert i så godt som alle fora hvor man arbeider med disse spørsmålene.

Det er ikke så lite tragisk at misjonen i så begrenset grad har vært i stand til å se denne sammenhengen. Det er tragisk fordi misjonen på en spesiell måte har hatt kontakt med nøden i den tredje verden og av den grunn har hatt et større ansvar enn kanskje noen andre for å vekke det norske kristenfolk og det norske samfunn i det hele for det ansvar og de forpliktelser vår rikdom stiller oss overfor.

Misjonen burde være et konstant uroelement i samvittigheter som altfor lett lar seg tilpasse egen velstand og andres lidelser. Misjonen burde gå i spissen for å skape nye holdninger hvor internasjonal solidaritet med syn for handels- og finansproblemer parres med vilje til å renonsere på egen velstandsvekst.

En kan spørre seg hva årsakene kan være til at misjonen ikke har sett dette problemfeltet som sitt ansvar. Det er mange forhold som er av betydning. I denne sammenheng vil vi bare peke på enkelte momenter som synes å være medbestemmende.

– For det første er den kulturoptimisme som hersket på Johnsons tid ikke lengre tilstede. For Johnson og mange av hans samtidige var kristendommen og kristen kultur redningen for «naturfolkene». Den første verdenskrig satte en strek over denne type kristen kulturoptimisme. Denne krigen representerte ikke en enkeltstående krise som gikk over i en ny fase optimisme. Tvert om, verden har opplevd krise etter krise. En kan bare tenke på den økonomiske krise i 30-åra, på nasjonalsosialismens framvekst, på den 2. verdenskrig, på den kalde krig og på utviklingen av atomvåpen for å nevne noe. Den kristne kirke har ikke kunnet øve noen vesentlig innflytelse i disse krisene, og opplevelsene av dem har vel heller styrket inntrykket av at denne verden går mot sin slutt, enn at den går mot en lys framtid bestemt av en kristen verdenskultur.

– Nå er det ikke uten videre riktig å si at norsk misjon ikke har hatt syn for kristendommens samfunnsbyggende karakter. Men i

stedet for å vende blikket mot strukturer og ordninger på det store internasjonale plan, har en stort sett konsentrert seg om de holdninger og tradisjoner på lokalplanet som har vært hindringer for utvikling og forandring. At en slik innfallsvinkel har vært den mest nærliggende, er ikke å undre seg over. Norske misjonærer har, ikke minst i Afrika, arbeidet i utkantområder, fjernt fra administrative og ideologiske kraftsentra. Misjonærene har gjennom sine hverdagserfaringer blitt bestyrket i sin tro på at vesentlige forandringer i lokalbefolkningens holdninger f. eks. til jordbruksdrift ikke kan endres uten omfattende åndelig forandring, og at en slik forandring vil ta tid.

Det er nødvendig å være klar over viktigheten av dette problemet som erfaringene fra det lokale plan reiser. U-landsproblemer er langt fra *bare* et spørsmål om strukturer og ordninger mellom den rike og den fattige del av verden. Men å se bort i fra nettopp dette forhold er å isolere problemstillingen så ensidig om mentalitetsspørsmål og lokale forhold at en annen avgjørende side ved u-landsproblematikken faller bort.

– Et tredje forhold som ofte trekkes fram, er det viktige bidrag misjonen har ytt gjennom sitt undervisningstilbud og sin innsats på skolesektoren. At misjonen har gjort et banebrytende arbeid på dette området bestrides knapt av andre enn dem som er motstandere av kristendom og misjon i sin alminnelighet. Misjonen begynte sitt humanitære arbeid i Afrika og Asia på et tidspunkt da de fleste i den vestlige verden overhode ikke innså berettigelsen av slikt arbeid.

Men uansett hvor progressiv misjonsarbeidet har vært på disse områder, er det viktig at en ikke ser seg blind på sine egne fortreffeligheter. En står dermed i fare for å tro at misjonens innsats virkelig kan virke avgjørende inn på u-landenes kår. Men spørsmålet er mye mer omfattende enn det misjonen har ressurser, for ikke å snakke om makt og myndighet til å ordne opp i.

– For det fjerde har en vel fryktet en politisering av misjonen. Så lenge misjonen har konsentrert sin oppmerksomhet om holdningsproblemer på lokalplan ute og om sin egen humanitære innsats, har man unngått alle former for anklage om å drive politikk. Ute på «misjonsmarken» er dette selvsagt et meget følsomt problem. Det er vanskelig for utenlandske grupper offentlig å innta noe annet enn en relativt nøytral holdning til de aktuelle styresmakter. Dette gjelder spesielt i tilfeller hvor situasjonen er til-

spisset og det derfor er vanskelig å ha full oversikt. En direkte stil-
lingstagen fra misjonens side i indrepolitiske stridigheter i et land,
vil svært sjelden bringe større klarhet inn i situasjonen. Dette
problemet fortøner seg naturlig nok annerledes dersom en står
overfor en utenlandsk okkupasjons- eller kolonimakt eller overfor
styresmakter med rasefordommer. I en slik situasjon blir problem-
stillingene ofte klarere og identifikasjonen på de undertryktes side
tilsvarende enklere. Hvordan det skal handles i slike tilfeller, er
det likevel vanskelig å si noe konkret om. Det er dem som kjenner
situasjonen på nært hold som i sin analyse av situasjonen, i sam-
råd med kirkeledere og kristne og i bønn til Gud må søke å få
klarhet i hva som er rett: å tie og tåle eller å tale og ta de vanske-
ligheter som måtte følge. Disse vanskeligheter vil som regel bli mye
mindre for utlendinger enn for «de innfødte», et forhold som
betinges at en stadig er villig til å se situasjonen utfra den «inn-
fødte» kirkes synspunkt.

Men politiseringsproblemet gjelder ikke bare situasjonen ute.
U-landsproblematikk er et politisk problem i Norge. Ved å ta opp
denne saken står ikke misjonen da i fare for å blande seg inn i
politikk? Til et slikt spørsmål må en svare at ethvert mer omfat-
tende politisk problem har en etisk side som kan bli gjort til gjen-
stand for vurdering og kritikk uten at man behøver å ta stilling til
praktiske detaljer. U-landsproblemet er selvsagt et innviklet øko-
nomisk og politisk problem. Men historien viser at det som for en
generasjon eller en gruppe mennesker kan synes umulig, kan være
gjennomførbart når holdninger forandres. Det er derfor av stor
viktighet å skape de etiske holdninger som er en forutsetning for å
forandre den aktuelle politikk den rike verden fører overfor u-
landene. På dette holdningsskapende plan har misjonen et stort
ansvar, et ansvar den, etter min mening, ikke har gjort det ut av
som den burde.

– Et siste moment som kan være en årsak til at norsk misjon har
vist en utstrakt tilbakeholdenhet når det gjelder å tale u-landas
sak i norsk sammenheng, er frykten for at misjonens budskap skal
utvannes til sosialetikk. En kan her vise til erfaringer fra andre
land og økumeniske organisasjoner. Det er nok riktig at sporene
fra mange kirker ute i verden kan skremme, men det er lite sann-
synlig at norsk misjon med sin klare forankring i det bibelske
frelsesbudskap, kan komme i fare for å omgjøre det. Det er jo nett-
opp der hvor sentrum er klart at en også med frimodighet kan se

og forstå det etiske ansvar en som kristen misjon har. Det er befriende og viktig å se hvordan disse to aspekter er holdt sammen i Lausanne-pakten. Tonene fra Lausanne burde lenge ha vært toner fra norske misjonsorganisasjoner.

Jeg har dvelt såpass utførlig ved dette punkt for å forsøke å få fram et nyansert syn på dette spørsmålet. Skal vi komme videre i debatten om misjon og politikk er det viktig både å erkjenne det gode misjonen allerede har gjort og det riktige i de synspunkter som tar sitt utgangspunkt i den lokale erfaring i utviklingsland. På den annen side har jeg forsøkt å vise at disse synspunkter ikke må føre til at en lukker sitt hjerte og sin samvittighet til for de mere omfattende og politisk ladede problemstillinger. Vi må i dag tørre å kritisere vår tids form for kolonialisering på samme måte som Johnson kritiserte sin tids. Vår tids måte å herske over u-landene på er kanskje vanskeligere å oppdage, men det er likevel ingen unnskyldning for å være med på å skape rettfærdigere ordninger som kan hjelpe den 3. verden ut av den bakevjen den er kommet inn i.

b. *Misjon og kirke*

Johnson forestilte seg ingen hurtig overgang til gassisk ledelse av kirken, men det var en målsetting man måtte arbeide planmessig og bevisst for å nå. Det har i sannhet tatt lang tid før kirken på Madagaskar har fått full selvstendighet. Selvstendigjjøringsverket ble ikke ført helt til endes før i 1975.

For en som ikke kjenner de senere års utvikling på Madagaskar på nært hold, kan det være vanskelig å bedømme om det har vært nødvendig med en så langsom «maktøvertakelse». Men misjonssekretæren i NMS, *Thor Torbjørnsen* som har mange års virke bak seg som misjonær og tillitsmann på Madagaskar, hevder at Misjonsselskapet kom «vel sent» i gang med arbeidet med en ny og avsluttende samarbeidsavtale.²

Hadde Johnsons «ånd» levd videre i NMS's misjonærflokk, ville vel overtakelsesprosessen ha gått fortere – og muligens mer smertefritt.

Spør en etter årsakene til den for langsomme utviklingen, kan

² *Thor Torbjørnsen*: Misjon og kirke. Aktuelle samarbeidsavtaler mellom misjon og kirke i Kamerun og Madagaskar. Norsk Tidsskrift for Misjon, 1976, nr. 1 s. 11–18.

en ikke legge skylden ensidig på gamle tradisjoner og paternalistiske holdninger. Årsaksforholdet stikker atskillig dypere, og har så vidt jeg kan bedømme, sammenheng med den måten vi i norsk sammenheng ofte har talt om den enkelte misjonærs og vår misjons *kall*. Dersom en undersøkte dagens misjonsforkynnelse og misjonsmotivering, antar jeg at en ville finne de samme tankemodeller som ble brukt i pionertiden. De alminnelige tanker om misjonsarbeidet har ikke utviklet seg i takt med det som faktisk har skjedd på «våre misjonsmarker». Konsekvensene er åpenbare.

I en pionertid er misjonæren den naturlige leder og kan med en viss naturlig rett sette seg i den store hedningemisjonær Paulus' sted. Så lenge det ikke fins en nasjonal kirke, er misjonæren alene om *misjonsoppdraget* i angjeldende område. Men etterhvert som den nasjonale kirke begynner å vokse fram, avtar også misjons-selskapenes særstilling tilsvarende. Ingen misjonær og intet misjons-selskap kan påberope seg Paulus' autoritet. Den var enestående i kirkehistorien, knyttet ene og alene til Paulus og de 12 andre apostler. Hans oppdrag derimot angår *hele* kirken og kan ikke med noen teologisk eller praktisk rett begrenses til kirkene i Europa og Amerika.

Johnson tenkte etter et slikt mønster da han foreslo at gassere skulle få sete i den årlige misjonærkonferansen. Misjonsoppdraget på Madagaskar var jo også kirkens sak. Istedet for en stadig understrekning av at Misjonens (les: den norske misjonsorganisasjons) oppgave er å gå ut, og den lokale kirke å følge dette opp, ta vare på de nyetablerte menighetene som Misjonen har skapt, hadde det vært mer i overensstemmelse med nytestamentlig kirkeforståelse om en hadde understreket *samarbeidet og likverdigheten* i misjonsoppdraget og misjonsarbeidet. En slik likverdighet har vært svært lite framme i norsk misjonsdebatt og i norske misjonsblader.³

Det kan se ut som om det er arbeidet med de nye samarbeidsavtalene på Madagaskar og i Kamerun som har brakt dette viktige aspektet fram i lyset. I Landsstyrets skisse av NMS's hovedlinjer og misjonsstrategi i 1972 er det prinsipielle syn til stede, men det er liksom ingen tyngde i det som sies om fellesskap i misjonsopp-

3 Om økumenikk-debatten i Norge, se: *Karsten Nissen: Integration in Nordic Missions*, i *Missions from the North*, utgitt i forbindelse med Nordisk Misjonsråds 50-års jubileum. Oslo 1974. Nissens artikkel, s. 123–146. *Lars Østnor: Den økumeniske bevegelse og Den norske kirke*, i *Misjonskall og Forsker glede*, festskrift til Olav G. Myklebusts 70-årsdag. Østnors artikkel, s. 222–256.

draget. En er derfor også svært forsiktig med å trekke praktiske konklusjoner som kan forstås i retning av full integrasjon av misjonen i den lokale kirken.⁴ Tonen og tyngdepunktet i den nevnte artikkelen av misjonssekretær Torbjørnsen er en helt annen og etter artikkelforfatterens vurdering, positiv.

Bare der hvor de utenlandske misjonærer innser at de ikke har et særoppdrag som er fremmed for den innfødte kirke, kan den nasjonale kirke få den nødvendige og avgjørende selvstendighet og settes i stand til å skape sin egen profil og sitt eget svar på de utfordringer evangeliet møter i deres egen kultur.

For misjonens hjemmemenighet er det også av avgjørende betydning å se «sitt» misjonsarbeids begrensninger, og å se den store, verdensvide sammenheng dette arbeidet bare er en liten del av. Alle kartene med piler fra Norge til «jordens ender» er for såvidt naturlige uttrykk for hva som ligger det norske misjonsfolk mest på hjerte, men det *kan* også være et uheldig uttrykk for en isolering av perspektivet: Misjon er bare noe som drives *fra* Norge i visse land i Afrika og Asia.

Men misjon er hele kirkens oppdrag, hva enten kirken er ung eller gammel, økonomisk sterk eller svak, ledes av svarte eller hvite. Hele den universelle kirke er med i Jesu eskatologiske arbeid. Det er en stor sammenheng vi arbeider i, større enn en norsk kirkeplanting i enkelte u-land. Vi deltar i den avgjørende kampen for Guds rikes komme. Dette er et perspektiv som utfordrer og gir frimodighet i mye større grad enn en begrenset kretsing om det *vi nordmenn* kan få utrettet.

c. Misjon og økumenikk

Med dette universelle perspektiv har vi samtidig kommet over i det «økumeniske problem.» Johnson var en uforbeholden økumen. For han betydde det å være luthersk lite, mot det å være kristen. Han så det avgjørende i det som bandt sammen: Jesus Kristus, og så det betydningsløse i alle ting som skilte, selv om han dermed ikke frasa seg rikdommene i den lutherske tradisjon.⁵

4 Hovedlinjene i Det Norske Misjonsselskaps misjonssyn og misjonsstrategi. Utarbeidet av Landsstyret. Gjengitt i «Komme ditt rike», treårsrapporten for årene 1969–1972. Stavanger 1972.

5 Johnson fortsatte også etter sin hjemkomst et praktisk økumenisk engasjement. Sml. opplysningene i Bengt Sundklers artikkel: Nordic Missionary Council, i Missions from the North, s. 9–39. (Om Johnsons engasjement, s. 24 f.)

Det økumeniske problem er et vondt problem. For en som føler sterk tilknytning til den lutherske bekjennelse og til tradisjonene i norsk lekmannsbevegelse, synes Johnson å ha en litt for lettvtint omgang med økumeniske spørsmål. Men et direkte møte med troende fra andre tradisjoner reiser problemet med full styrke: Har vi noe felles? Dersom vi svarer «nei» på dette spørsmålet, vil det i praksis si at det blir ganske få troende igjen i verden, bare de som kan definere sin tro slik vi gjør det. Kirkehistorie i egentlig forstand eksisterer bare i den grad folk har trodd det vi mener er rett lære. – De færreste vil vel trekke så bastante slutninger om folk som tilhører andre kirkesamfunn og teologiske tradisjoner. Men det betyr jo ikke noe annet enn at vi tross alt anerkjenner de annerledes troende som «en slags» kristne brødre. Selv folk med – etter vår mening – tvilsom teologi, tvilsomt skriftsyn eller hva dette må være, skiller seg dog ut fra den ikke-troende verden ved at de bekjenner Jesus om enn aldri så svakt.

Men hvorfor skal det være så vanskelig å trekke positive og praktiske konsekvenser av denne erkjennelsen? Hvorfor møter vi «annerledes troende, kristne brødre» med kritikk, med tvil og med avstandtagen? Ville det ikke være riktigere å vise at vi *tross alt* hører sammen? – Med en slik tilnæringsmåte nærmer vi oss Johnsons standpunkt: Det som forener er mer avgjørende enn det som skiller. Med et slikt utgangspunkt åpner det seg veier inn i ett nytt og mer forpliktende økumenisk arbeid. Litt spissformulert kan man kanskje si at med et slikt utgangspunkt kan en komme ut av den norske *økumenikkfobi* og over i et frimodig økumenisk engasjement.

Underkjennes dermed sannhetsspørsmålet, og frasies dermed ansvaret for å ta avstand fra vranglære og vranglærere? Det skal villig medgis at det er et vanskelig problem og at den holdning vi her gir uttrykk for ikke vil gjøre det så lett å ta avstand fra heller tvilsomme teologiske retninger. Men for meg fortøner det seg slik, at det å stemple folk som vranglærere er en så alvorlig affære at man bør være forsiktig med bruken av slike ord. Så lenge vi som mennesker er preget av synd og ufullkommenhet, vil ingen kunne påstå å ha fanget hele sannheten med ord og tankemodeller.

Det gis tilfeller der man for evangeliets skyld må være villig til å øve læretukt og ta avstand fra vranglære. Men jeg har her gjort meg til talsmann for en utstrakt forsiktighet på dette punktet,

i erkjennelsen av de forskjellige tradisjoners begrensninger og fellesskapet i det avgjørende og samlende, Jesus Kristus.

En slik åpenhet gjør det mulig for oss å se Guds rike i all dets universalitet og mangfoldighet. Bevisstheten om å høre til dette verdensomfattende fellesskapet, er viktigere enn bevisstheten om å høre til den lille, rett-troende gruppe. Guds rike er på så mange måter grenseoverskridende og mangfoldig, vi må være forsiktige med å sette falske grenser.

d. *Misjon og informasjon*

Debatten om misjonsinformasjonen er gammel. Vi så hvordan så vel Schreuder som Johnson kritiserte tendensene til å gjøre misjonsinformasjonen til romantiske og idealiserte beretninger om misjonærer og omvendelsehungrige hedninger. Jeg tror *ikke* at denne kritikken er like aktuell i dag. Kommunikasjonsavstanden er ikke lenger så stor som den var i sin tid, og misjonærene er ikke lenger alene om å formidle inntrykk fra «misjonslandene».

Det som derimot idag synes å være den alvorligste faren for misjonsinformasjonen, er tendensen til *frontforkortning*. Nettopp på de tre feltene vi har berørt, synes misjonsinformasjonen å komme til kort. Med dette mener vi ikke å rette noen kritikk mot de som arbeider med misjonsinformasjonen i Norge. De er stort sett avhengig av det stoff de får fra misjonærene. Misjonærene på sin side har mer enn nok å gjøre i sitt daglige strev, og har liten tid til å sende hjem rapporter utover det de daglig er oppe i.

I stedet må søkelyset rettes mot de idealer og perspektiver som er bærende i arbeidet såvel hjemme som ute. En kan nemlig ikke uten videre vente å få en annen slags misjonsinformasjon enn den teologiske bakgrunn og de interesser vårt misjonsmiljø i sin alminnelighet representerer.

En utvidelse av perspektivet i misjonsinformasjonen vil dermed være avhengig av en perspektivutvidelse i vårt misjonsmiljø. En slik perspektivutvidelse synes påtrengende om vi skal kunne stå rustet til å svare på de nye utfordringer *vår tid* stiller misjonen overfor.

La oss oppsummerende nevne disse tre dimensjoner: – Det er nødvendig med en fornyet og forsterket *etisk bevissthet* som svarer til omfanget av verdens nød og vårt ansvar for denne. Misjonen

har et spesielt ansvar fordi den har levende og direkte kontakt med den 3. verden. Misjonen og kirkens etiske integritet står på spill om det ikke kommer sterkere impulser til en kamp mot undertrykkelse, sult og overforbruk fra våre misjonsmiljøer.

– Det er nødvendig med en ny forståelse av *felleskapet* i ansvaret for å fullføre misjonsoppdraget. Misjonskallet er hele kirkens, ikke bare de europeiske og amerikanske kirkers. Kommer denne dimensjonen ikke sterkere fram, lukkes våre øyne for den berikelse det er for oss å få samarbeide med unge kirker, og vi vil heller ikke kunne forstå de unge kirkers berettigede ønske om å være herrer i eget hus.

– Det er nødvendig med en ny forståelse av *misjonsarbeidets og kirkens økumeniske karakter*. Vi står sammen, ikke bare med «våre» unge kirker, men også med andre kirkesamfunn. Kommer denne dimensjonen ikke fram, mister vi avgjørende impulser i vårt eget arbeid og vi hindres i å se Guds rikes grensesprengende og universelle karakter.

Misjonen og misjonsinformasjonen har en spesiell oppgave i å holde disse perspektiver levende i vår kirke fordi misjonen er den del av kirkens virksomhet som har øynene vendt utover. Først når disse perspektivene blir levende, vil misjonen kunne tjene de unge kirker på en rett måte og samtidig være den utfordring for den norske kirke, som den etter sitt oppdrag skulle være.*

* Vi viser til en tidligere artikkel av Tor Berger Jørgensen om Johannes Johnson i NOTM 1977 nr. 2, s. 73–89.